

„Még a meghittség szavait is
az asztalnál, az ágyban,
talán álmunkban

suttogva mondjuk.

Hogy meg ne sértse a hang
a régóta őrzött

házi csendet.”

(A meghittség szavai)

Tárgyak a címe a második résznek. Ezek azok a tárgyak, amelyeket a költő emlékezetében őriz, s amelyekből képzeletben újra felépíti örökre eltűnt gyermekkora otthonát. Ezek a tárgyak: a *Fogas*; a *Tükkör*, az *Agy*, a *Szőnyeg*, a *Szekrény*, környezetünk szerves, életünkkel összefonódott részei. Titkos tartalmat, „ősi jelet” hordoznak magukban, amely sorsunkat irányítja és amelyről magunkra ismerhetünk, hiszen mi magunk nyomtuk rájuk sorsunk bélyegét. Ennek a résznek a utolsó verse jelképesen szól az elszállt időről, az elenyészett tárgyakról, amelyeknek csak az emléke, „árnyéka” marad meg, amely azonban megmásíthatatlanul a miénk:

„Ha megnőnek az árnyak
és éj fojtja a lélegzetünk,

a tárgyakat valahová elvisszük,
elrejtjük, vagy valakit
megörvendeztetünk velük.

De az árnyékuk az
megmarad nekünk.”

(Ha megnőnek az árnyak)

Az utolsó rész címe: *A betérő*. Ezekben a versekben a szerző újra a fény felé fordul, ezúttal a kívülről jövő fény, a napfény felé. Erre utal a mottóban és a versekben is többször felbukkanó „napraforgó” motívum: „Napraforgókat ültessünk magunkba fáradatlanul.” S míg az előző két rész versei a *Házról* és a *Tárgyakról* mint a ház lakójának világáról szóltak, ez a harmadik rész a *betérővel* kapcsolatosan írja le a környezetet, s az ünnepi hangulatú házat varázsolja elének: *Vendég* érkezéséről, asztalt díszítő *Virágról*, majd *eltávozó Barátainkról*, *Kedveseinkről* szól átszellemülten. Ezeket a költeményeket már a félelem és az aggodalom is belengi, a *Ház* melegének megőrzéséért és a távozók sorsáért, akik az ismeretlen felé indulnak és talán soha vissza sem térnek, de akik továbbra is élnek álmainkban. Ha pedig mi magunk hagyjuk el a házat, gyermekkori emlékeinket és álmainkat, azt azért tesszük, hogy „új világosság” keresésére menjünk.

Vladimir Stevanov költői emlékeztetése azzal a napjainkban elterjedt szellemtörténeti áramlattal rokon, amely mind nagyobb érdeklődéssel fordul eltűnő tárgyaik, kihalt szokásaink felé. S míg ez a törekvés az etnográfusok részéről a tájmúzeumokat, a folkloristák által a népdal- és népmesegyűjteményeket hozza létre, Vladimir Stevanovnál az egyes ember életéhez fűződő, korai emlékeknek és hangulatoknak verses tárházát eredményezte.

KENYERES KOVÁCS MARTA

AVANTGARDE ÉS HAGYOMÁNY

SZILÁGYI DOMOKOS: *Kényszerleszállás*. Összegyűjtött versek.

A bevezető tanulmányt írta: Kántor Lajos
Kriterion, Bukarest, 1978.

A „klasszikus” avantgarde: a fiatal Eluard, Majakovszkij, Becher és Kassák jövőbe sugárzó derűje fénylett Szilágyi Domokos első verseiben.

S a „klasszikus” avantgarde technikai érdeklődése, gépi csodáktól eredő ámulata is feltetszett, elsősorban a repülés öröme, az a lelkesítő

élmény, hogy a gépi civilizáció végre megszűnteti a távolságot nemzetek, kultúrák és emberek között. A repülőgép Szilágyinál valóban a jövőbe teljesebb civilizáció büszke jelképe lett. Az avantgarde nyugtalansága (nemcsak a szabó forma, a vakmerő szóképek, hanem mindegyiknél az a lázas és nyugtalan költői érdeklődés, vállalkozó kedv, szenvedély, amely a látásmódot és a magatartást határozta meg) merőben új jelenség volt a romániai magyar költészetben a hatvanas évek elején. Az avantgarde-nak azonban voltak hagyományai: a húszas évek költészete, Bartalis János lázas természet-kultusza, Szentimrei Jenő szociális nyugtalansága, a fiatal Szemlér Ferenc nagyvárosi expresszionizmusa és a fiatal Méliusz József lázadó lendülete alapozta meg ezeket a hagyományokat. Evtizedek távlatából az ő türelmetlen jövővárásuk és indulatos lázadásuk kelt új életre Szilágyi, Páskándi és Lászlóffy verseiben.

A jövőt birtokolni vágyó szenvedély azonban csupán ellentmondásos érzés lehetett. A tragikus élmények újra meg újra beárnyékkolták az ódákat és himnuszokat. És Szilágyi Domokos költészetébe mindinkább korunk alapvető élménye s ennek nyomán korszerűbb poetikája hatolt: a küzdelmes szintézis igénye, amely egymásnak feszülő erőkből próbál rendet teremteni. Az a művészi igény és az a poétika, amelyet Bartók Béla neve jelez. Bartók a magyar költészet egész újabb rendjére hatott, Juhász Ferenctől és Nagy Lászlótól Agh Istvánig és Szilágyi Domokosig. A kolozsvári költő is felismerte, hogy a ma élő ember más viszonyban van a világgal, mint a „klasszikus” avantgarde költője volt fél évszázaddal korábban, idegtépő tapasztalatok előtt. Hogy ez a viszony kényszerűen ellentmondásosabb, feszültebb, nyugtalanabb; magába foglalja a gyász, a fájdalom, a csalódás, a kételkedés, a szorongás mozzanatait. Ő is Bartókban látta ennek az új művészi magatartásnak és poetikának a mesterét. „Fából faragott fájdalom, | kőbe kalapált gyűlölet, | allegro-barbaro-jelen, | polifón álom, ó, jövő, | rezdülő végig, | a megismeréstől a fölismerésig, | a céltudatos hurokon” — írta — *Bartók Amerikában* című versében. Egyszersmind a küzdelem eti-

kája, a nyugtalanságokból épült nyugalom mellett tett hitet: „Keserves és hosszú az út a léttől a megismerésig, a megismeréstől a felismerésig. | A megismerés üdvözítő módja nem a megfogalmazás, hanem a teremtés. | A fölismerés a küzdelem. | Így születik a nyugalom: nyugtalanságok egyensúlya.”

A nyugtalanságok egyensúlyának elvére épült költői magatartás és poétika természetes módon teljesedett ki abban a közérzetben, lelkiállapotban, amelyet Szilágyi Domokos lánznak nevezett. A korlátozott, meg nem ismételtető emberi életből egyetlen szenvedélyes küzdelem lesz; küzdelem, amely a létezés szűkre szabott korlátait szeretné szétfeszíteni. „Bepörölni a létet az elmúlásért” — mondta a költő mintegy munkaterv gyanánt. E perlekedő, küzdő és lázadó vállalkozás öltött alakot szimfonikus költeményeiben; először az *Emeletek avagy a láz enciklopédiájában*, majd a *Haláltánc-szvitben*, a *Kényszerleszállásban*, a *Napfordulóban*, a *Hogyan írjunk versetben*, az *Ez a nyárban*. Az erdélyi költő valóban a küzdelmes-lázás állapot „enciklopédiáját” alkotta meg bennük: sorra vette a modern ember érzéseit és félelmeit, a köznapok kényszerű rendjéből kitörni próbáló küzdelem változatait és lehetőségeit. E szimfóniák: kísérletek a lázas állapot változataival. Szilágyi önmagán végezte a kísérleteket, Szabó Lőrinc-i bátorsággal és könyörtelenséggel figyelte, elemezte és ábrázolta belső lázait. „... egyetlen tudományom: az elveboncolás” — jelölte meg munkásságának vezérlő elvét: a feltétlen őszinteség magyarázatát. A „megismerés” és a „felismerés” csonttörő küzdelmeiben nem ismert pihenőt, egyezkedést. Mindent a végső következményekig akart végiggondolni, a felismert igazsághoz és úthoz a végsőig ragaszkodott.

Igazsága csorbíthatatlan volt, képzelete, amely felismeréseit öltöztette, szertelen. Bátran, sőt vakmerően élt a rögtönzött logika, a nyelvi ötlet, a váratlan kifejezés eszközeivel. Tehette, hiszen tudós módon, mondhatnók babitsi vagy eliotti tudatossággal ismerte a sóltészet s a nyelv titkait, lehetőségeit, fortélyait. Kevés „avantgarde költő” ismerte úgy a magyar költői örökséget, mint

ő. Ezért lehetett hiteles kísérletező szenvedélye is: szójátékai, nyelvi ötletei, barokkos formái mögött ott állt a klasszikosokon: Balassin, Csokonain, Aranyon, József Attilán, Weöres Sándoron iskolázott költői tapasztalat aranyfedezete. Hagyomány és kísérletezés szerves egységére is Bartók adott példát, s általában a modern zene egy szintézist kereső irányzata. (Szilágyi Domokos világában, mint egy nyilatkozatában kifejtette, általában meghatározó szerepe volt a zenének: kivált a preklasszikusoknak és a moderneknek.) Hogy Németh László álma: a „bartóki szintézis” a magyar költészetben is megvalósult, abban az erdélyi

költőnek is van szerepe. A szürrealisták látomásain és az expresszionisták lendületén nevelkedett verseibe természetes költői gesztussal szőtte bele az ősi bájolókat, ráolvasásokat, népi imádságokat, a boszorkányperekre, Bornemisza Péter „ördögi kísérteteire”, bujdosónóttákra utaló szövegeket. „Régi magyarság” és modern költői kísérletezés természetes egységét tudta kialakítani. Úgy kalandozott a világlíra frissen hódított tartományaiban, hogy megőrizte mindazt, amit a régi és népi magyar hagyomány örökített nyelvben, kifejezésben, hangoltságban a jelen költőire.

POMOGÁTS BELA